

Myter om skolan hindrar utveckling

Förord

I svenska kommuner och i andra länder som har förbättrat resultaten i skolan är en av framgångsfaktorerna en bred samsyn om skolans utveckling. Nyligen har regering, huvudmän och lärarorganisationer på nationell nivå i Sverige tagit ett första steg i denna riktning genom att enas om hur förutsättningarna för lärarna ska utvecklas.

Skolan behöver samsyn också på fler områden. Till att börja med behövs en gemensam bild av vilka utmaningar skolan står inför. Annars finns en risk att vi diskuterar specifika problem som om de vore generella. Tyvärr ser debatten ofta ut så idag.

Olika perspektiv och bilder är viktiga. Men när perspektiven blir för snäva kan olikheterna förlama diskussionen och bli ett hinder för utveckling.

Syftet med denna rapport är att bidra till en diskussion för ökad samsyn. Ett viktigt avstamp är att resonera om de olika föreställningar om skolan som finns. En del har fog för sig, en del är just föreställningar eller myter och en del behöver vi veta mer om. Vad kan vi enas om?

Rapporten har tagits fram av Helena Bjelvenius (projektledare), Daniel Berr, J. Henrik Bergström, Bodil Båvner, Åsa Ernestam, Mats Söderberg och Johan Wahlström.

Stockholm i juni 2013

Per-Arne Andersson

Direktör Avdelningen för Lärande och Arbetsmarknad
Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

Förord	2
Skolan behöver samsyn	4
Bilder vi är överens om	6
Svenska elevers matematikresultat har försämrats	7
Likvärdigheten minskar	8
Enighet om att satsa på lärarnas löner	12
Fyra myter om skolan	13
Myt 1: Klasserna blir större och lärartätheten minskar.....	14
Myt 2: Skolan får allt mindre pengar	16
Myt 3: Barngrupperna i förskolan har ökat	17
Myt 4: Satsningar på modern teknik i skolan ger inga förbättrade resultat	18
Bilder vi behöver mer kunskap om	20
Får elever rätt stöd?	20
Lär sig barn och unga vad de behöver för framtiden?	23
Vad är kvalitet i fritidshemmen?	25
Från 80 till 100 – Så vill SKL förbättra resultaten i skolan	26
Referenser	28

Skolan behöver samsyn

Självklart kommer det alltid att finnas olika uppfattningar och föreställningar om skolan. Olika organisationer har olika roller, intressen eller ideologi. Skolans organisation och innehåll är ytterst en politisk fråga. Gemensamt är dock övertygelsen och viljan att de egna förslagen ska leda fram till något bra för eleverna.

Att ha en samsyn om centrala frågor är inte samma sak som att alltid tycka likadant. Utveckling sker genom att ifrågasätta, diskutera och komma med framåtsyftande lösningar.

Men om inte stat, huvudmän, lärar- och elevorganisationer har en någorlunda gemensam bild av skolans större utmaningar, finns risken att vi ägnar tid och kraft åt att tvista om hur verkligheten ser ut, istället för att tillsammans jobba för utveckling. I dagens skoldebatt beskrivs ofta specifika problem som generella, vilket leder till krav på nationella reformer när det egentligen är lokala lösningar som behövs.

Syftet med denna rapport är att bidra till en diskussion för att öka samsynen om vilka utmaningar skolan står inför och hur vi gemensamt ska tackla dem.

Rapportens innehåll

Den här rapporten innehåller tre delar:

- **Bilder vi är överens om**

Den första delen belyser några frågor där olika aktörer i stort delar samma bild av några av skolans utmaningar.

- **Myter om skolan**

Den andra delen tar upp sådant som vi menar är myter. Det är påståenden om skolan som ofta syns i media och i debatten, men som stämmer dåligt med välgrundad fakta.

- **Bilder vi behöver mer kunskap om**

Den tredje delen lyfter upp aktuella frågor där det idag saknas en bra bild av hur det ser ut, det vill säga områden där vi alla behöver mer kunskap.

Utgångspunkten för den här skriften är att ta upp några av de frågor som är aktuella i debatten. Den gör alltså inte anspråk på att vara en heltäckande analys av svensk skola idag.

Bilder vi är överens om

I debatten finns bilder som skolans aktörer är överens om och som speglar utmaningar för skolan. Självklart kan vi ha olika uppfattningar om vad det beror på och hur man ska förändra situationen, men det finns i alla fall en gemensam utgångspunkt i och med att vi är överens om att det är problem. Vi lyfter här upp tre angelägna frågor för skolan och samhället i stort:

- Svenska elevers matematikresultat har försämrats
- Likvärdigheten minskar
- Vi måste satsa på lärarnas löner

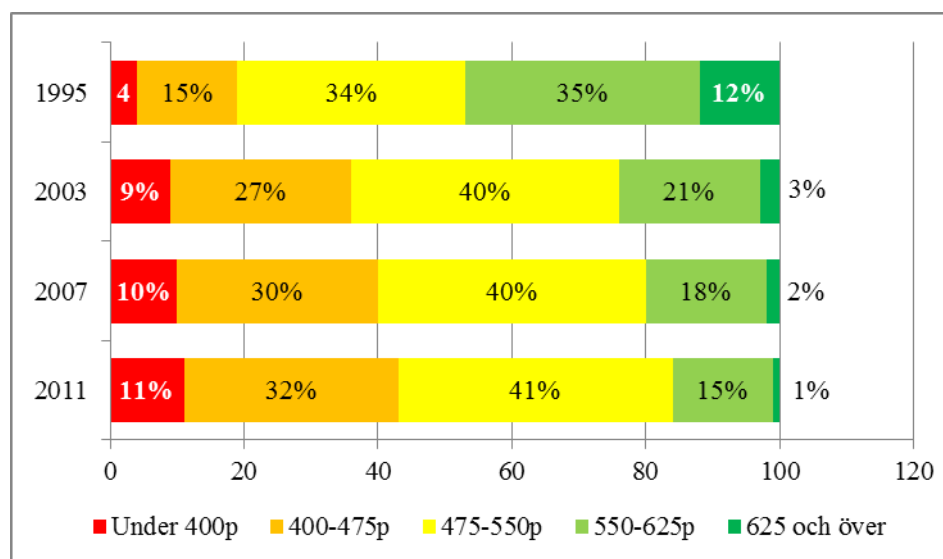
Svenska elevers matematikresultat har försämrats

Att svenska elevers matematikresultat har blivit sämre har uppmärksammats de senaste åren. Sedan år 1995 deltar Sverige med jämna mellanrum i de två internationella jämförelserna TIMSS och PISA. I båda dessa undersökningar har de svenska elevernas resultat sjunkit över tid, både i förhållande till andra länder och i förhållande till vad svenska elever presterade i de första mätningarna inom respektive undersökning.

Diagrammet nedan visar hur elevernas prestationer i TIMSS skiljer sig åt mellan de olika mätningarna. Trenden är att andelen högpresterande elever minskar, samtidigt som andelen lågpresterande ökar. De elever som inte når upp till TIMSS elementära nivå har ökat från fyra till elva procent under perioden. Samtidigt har andelen elever på avancerad nivå minskat från tolv till en procent.

År 2011 deltog Sverige för andra gången i matematik i årskurs fyra. Sverige presterade då, liksom år 2007 under EU/OECD-genomsnittet.

Figur 1. TIMSS, kunskapsnivåer i matematik 1995-2011, årskurs 8

Källa: TIMSS

Regeringen har beslutat om flera satsningar för att förbättra resultaten. Inom SKL pågår ett arbete med ett 90-tal kommuner där alla nivåer deltar; den politiska ledningen, förvaltningsledningen, rektorer och lärare.

Likvärdigheten minskar

I debatten om skolan är alla överens om att den svenska skolan ska vara likvärdig och att likvärdigheten har försämrats. Det är dock inte alltid tydligt vad som menas med likvärdighet och vilka som är de stora problemen.

Vad är likvärdighet?

I enlighet med Skolverkets definition, menar vi att likvärdighet är att alla elever ska ges lika tillgång till utbildning av god kvalitet. Det innebär att elevens bakgrund så lite som möjligt ska begränsa elevens möjlighet att lyckas i skolan.¹ Det betyder också att alla skolor ska vara bra skolor. Likvärdighet är däremot inte detsamma som att alla ska ges lika behandling, exakt samma utbildning. Ändå hävdar somliga att det är ett problem när det inte blir exakt lika, till exempel lika många timmar i engelska och lika många elever i varje klass.

Skolans kompensatoriska uppdrag

Skolan har ett kompensatoriskt uppdrag enligt skollagen och läroplanerna. Det innebär att skolans utformning måste anpassas efter elevers behov och förutsättningar. Om alla elever skulle möta en exakt likadan skola med en likadan undervisning, skulle elevernas bakgrund slå igenom på resultaten. En viktig aspekt av likvärdighet är alltså att skolan ska kompensera för elevens individuella förutsättningar likväl som för de bakgrundsfaktorer som skiljer elever åt. Detta för att alla elever ska ges möjlighet att nå sin fulla potential.

Likvärdighet kan mätas på olika sätt

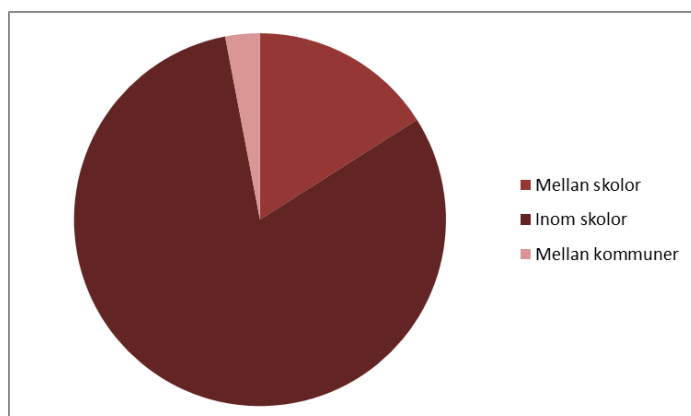
- *Inom skolan*; om den huvudsakliga delen av skillnaderna finns inom skolan är det enskilda elevens individuella förutsättningar och enskilda lärares skicklighet som slår igenom.
- *Mellan skolor*; ju större skillnader i resultat mellan skolor, desto större roll spelar det var man bor och om man väljer skola.

---

¹ Skolverket definierar likvärdighet i tre aspekter: lika tillgång till utbildning; lika kvalitet på utbildningen och utbildningen ska vara kompenserande.

Figur 2. Förklaring av skillnader i resultat som andel av den totala resultatskillnaden

Källa: Egna beräkningar från PISA, Skolverket (2012), Anders Böhlmark, Helena Holmlund (2011)²

I Sverige finns de största skillnaderna inom samma skola

Som framgår av bilden ovan är variationen av resultat *inom* skolorna dominerande i Sverige. Den viktigaste åtgärden bör därmed vara att förbättra kvaliteten i lärandet i klassrummen. Det handlar om att stötta alla lärares möjligheter att ge alla elever i klassen möjlighet att lyckas.

Det totala spridningen i elevers resultat har ökat, men inte i någon hög grad. Störst ökning i spridning mellan elever skedde åren 1998 – 2001. Troligen var det ett resultat av det nya betygssystemet; alltså ett resultat av skillnaden i hur lärare sätter betyg snarare än i kunskap mellan elever.³

Skillnaderna mellan skolor ökar snabbt

Resultatskillnaden *mellan* skolor har förändrats på senare år. Tidigare hade Sverige ett väl sammanhållet system med små skillnader mellan skolor (cirka 10 procent av den totala resultatvariationen). Mellan åren 2003 och 2009 fördubblades variationen, vilket syns i diagrammet nedan. Detsamma gäller för Finland, men från en ännu lägre nivå.

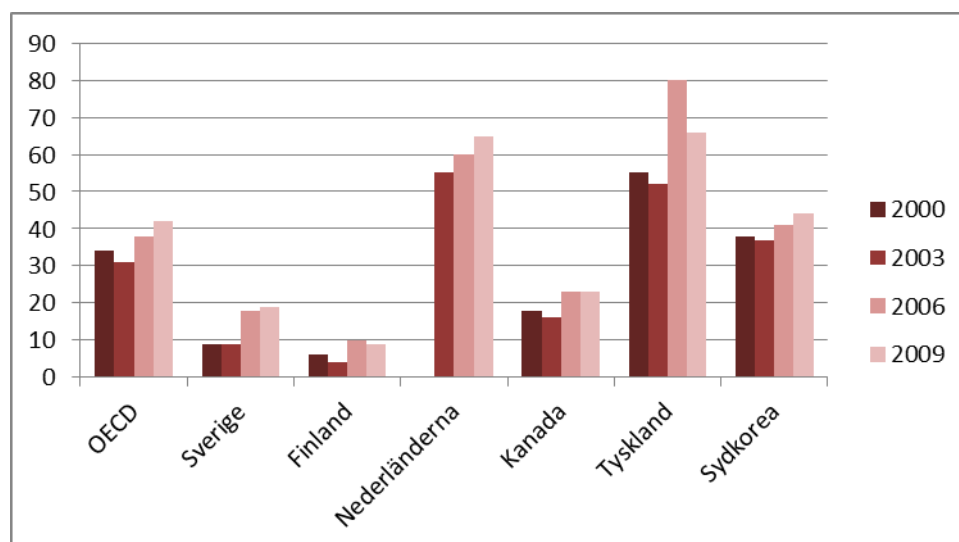
Fortfarande är skillnaden mellan elever inom samma skola betydligt större i Sverige, men den markanta ökningen av skillnader mellan skolor är oroväckande och pekar på att förändringar som skett under senare år påverkat likvärdigheten.

² PISA 2000 – 2009, Skolverket rapport (2012) ”Likvärdig utbildning i svensk grundskola. En kvantitativ analys av likvärdighet över tid”, Rapport 374, Anders Böhlmark, Helena Holmlund (2011) ”20 år med förändringar i skolan: Vad har hänt med likvärdigheten?” SNS

³ Skolverket rapport (2012) ”Likvärdig utbildning i svensk grundskola. En kvantitativ analys av likvärdighet över tid”

Inom en kommun kan skolor därmed prestera olika. Orsaker till detta kan vara skolors olika kvalitet, hur kommunerna fördelar resurser mellan skolor, upptagningsområdenas olika karaktär med mera.

Figur 3. Skillnader i resultat mellan skolor som andel (procent) av den totala resultatskillnaden

Källa: OECD, PISA 2000-2009

Små skillnader mellan kommuner

I debatten påstås ofta att eleverna når olika resultat eftersom kommunerna satsar olika mycket på skolan. Men skillnaderna i elevresultat mellan kommuner är små och har enligt en av de få forskningsrapporter som finns⁴ endast ökat något sedan 1980-talet, vilket skett under de allra senaste åren. Statskontoret pekar på att generellt förklarar variationen i kommunernas elevresultat endast ett par procent av den totala variationen i betyg.⁵ Det är också så att spridningen i kostnader per elev och lärartäthet mellan kommuner har minskat något sedan 1989.⁶

Den ökade skillnaden i elevresultat mellan kommuner som ändå kan ses, förefaller enligt Böhlmark och Holmlund inte bero på fördelning av skolresurser, vare sig mätt som lärartäthet eller personalomsättning.⁷ Det kommunala utjämningsbidraget förefaller alltså bidra till att kommunernas förutsättningar blir likartade.

Sammanfattningsvis

- Skillnaderna mellan skolor har ökat markant på senare år.

⁴ Böhlmark, Anders, Holmlund Helena, (2011)

⁵ Statskontoret (2013) ”Resurserna i skolan”, rapport 2013:10

⁶ Ibid.

⁷ Böhlmark, Anders, Holmlund Helena, (2011)

- Den absoluta merparten av resultatskillnaderna mellan elever finns ändå fortfarande inom de enskilda skolorna.
- Resultatskillnader mellan kommunerna är små.

Enighet om att satsa på lärarnas löner

Sedan några år finns en allt större enighet om att lärarnas löner måste öka. Det gäller både i reella termer och i jämförelse med en del andra grupper. Denna ambition uttalas av de flesta partier såväl som arbetsmarknadens parter. Vad som är en rimlig nivå är naturligtvis inte lika lätt att vara enig om.

Skickliga lärare ska ha hög lön

Arbetsgivarna och de fackliga organisationerna anser att lärarna behöver bli en mer heterogen grupp, med större differentiering vad gäller löner och arbetsuppgifter. Regeringen uttalar samma strävan. Alla lärare har inte samma kompetens och erfarenhet. Det ser vi bland annat genom att resultaten inom en skola varierar så pass mycket som de gör. Lönen kan då användas för att premiera de lärare som främst bidrar till måluppfyllelse och uppmuntrar därmed till utveckling. Förhoppningsvis säkrar det framtida rekrytering och bidrar till att lärare vill stanna i yrket. På senare år har lönerna snarast blivit mer sammanpressade trots att man på central nivå är eniga om fördelarna med lönespridning som något som ökar lönerna generellt. Parterna är eniga om att en ökad lönedifferentiering är något eftersträvänsvärt i den lokala lönebildningen som främjas genom det senaste avtalet.

Säkerställ rekryteringen

En annan anledning att höja lärarnas löner är att säkra rekryteringen till yrket eftersom lönen är en av de faktorer som påverkar ett yrkes status. I detta sammanhang är det intressant att konstatera att ungdomarnas bild av löneläget för lärare är att ingångslönen är lägre än den verkligen är, medan de gör en korrekt bedömning för ekonomer, ingenjörer och läkare och övervärderar ingångslönen för jurister.⁸

Karriär i yrket

Ytterligare att ta hänsyn till är att ungdomarna tycker det är viktigt med rimlig lönenivå, utvecklingsmöjligheter och vidare karriärmöjligheter även inom välfärdsyrkena⁹. En strävan är att både de mer differentierade lönerna och karriärtjänsterna ska bidra till en positiv utveckling för läraryrket.

---

⁸ Sveriges Kommuner och Landsting (2012), ”Jobb som gör skillnad – vad tycker ungdomar om välfärdens yrken”

⁹ Ibid.

Fyra myter om skolan

Det finns uppgifter som ofta förekommer i debatten om skolan och som inte stämmer överens med statistik och andra fakta. Vi menar att dessa myter eller föreställningar om skolan blir ett hinder i utvecklingen av skolan. Missuppfattningar och felaktiga fakta som grund för en analys riskerar att man missar de verkliga utmaningarna.

Visst förekommer det att barngrupperna kan vara stora på en förskola eller att en skola har minskat lärartätheten, även om den nationella statistiken säger tvärtom. Men då handlar det om specifika problem som bör hanteras på den aktuella förskolan, skolan eller i kommunen. Att lägga kraft på övergripande lösningar eller på stora nationella reformer på något som inte är ett generellt problem är både slöseri med tid och resurser.

Några av de vanliga myterna som regelbundet förekommer i debatten är:

- Klasserna blir större och lärartätheten minskar. (Fel, det finns inget som tyder på att klasserna ökar. Lärartätheten har ökat under 2000-talet.)
- Skolan får allt mindre pengar. (Fel, resurserna per elev ökar.)
- Barngrupperna i förskolan har ökat. (Fel, barngrupperna och personaltätheten är konstanta)
- Satsningar på modern teknik i skolan ger inga förbättrade resultat (Forskning visar att modern teknik förbättrar inläringen inom flera områden. Dock har det varit svårt att se direkta, starka samband mellan användning av IKT-verktyg och elevers studieresultat. Frågan måste ses utifrån ett vidare perspektiv och ta hänsyn till exempelvis den pedagogiska miljön i stort och lärarnas användning av tekniken.)

Myt 1: Klasserna blir större och lärartätheten minskar

Det finns ingen statistik i Sverige som visar klasstorlek och hur den utvecklats. Skolverket tar sedan mitten av 1990-talet inte längre in uppgifter om klasstorlek. Vissa beräkningar finns dock. Enligt bedömningar som har gjorts av Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU)¹⁰ har klasserna inte blivit större under senare tid. Även forskarna Håkansson och Sundberg pekar på att det i alla fall inte finns något som tyder på att det skett någon kraftig ökning av antalet elever i de svenska klassrummen. Baserat på beräkningar av antalet elever som en lärare är ensam med i klassen, visar ett svenskt genomsnitt på mindre än 18 elever, med en variation på mellan 6 och 30 elever i klasserna.¹¹

Detta ligger i linje med resultaten i SKL:s enkät om skolans organisation som besvarades av 1300 rektorer. Resultatet visade att genomsnittsklassen i grundskolan har färre än 24 elever. Ungefär en tredjedel angav färre än 21 elever per klass i genomsnitt och endast 8 promille av rektorerna uppgav att klasserna bestod av 30 elever eller fler. Detta stämmer också överens med den internationella mätningen PIRLS där klasstorleken angetts vara i genomsnitt 24 elever¹².

I gymnasieskolan tycks klasserna vara något större. Drygt 60 procent av rektorerna i SKL:s enkät angav att klasserna på deras skolor har färre än 24 elever i genomsnitt. Var femte gymnasiektor angav att klasserna bestod av 27 elever eller fler.¹³

Lärartätheten har ökat under 2000-talet

Ett annat mått på hur många elever det är i förhållande till pedagogisk personal är lärartäthet. Även om definitionerna av, och måtten på, lärartäthet har varierat något över tid går det att säkert fastslå att lärartätheten har ökat i den svenska grundskolan under 2000-talet. Detta kan tyckas paradoxalt med tanke på att det totala antalet lärare har minskat något. Att lärartätheten ändå har ökat beror på att det totala antalet elever är färre idag än för tio år sedan. Ökningen av lärartätheten började dock innan elevminskningen satte fart i slutet av 1990-talet.

Sett över längre tid kan det konstateras att lärartätheten i grundskolan sjönk påtagligt under 1990-talet till följd av bland annat stora barnkullar och den ekonomiska kris som drabbade landet. Mellan åren 1990 och

---

¹⁰ IFAU (2012). "Långsiktiga effekter av mindre klasser", rapport 2012:5

¹¹ Håkansson & Sundberg (2012). "Utmärkt undervisning – framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning". Natur & Kultur

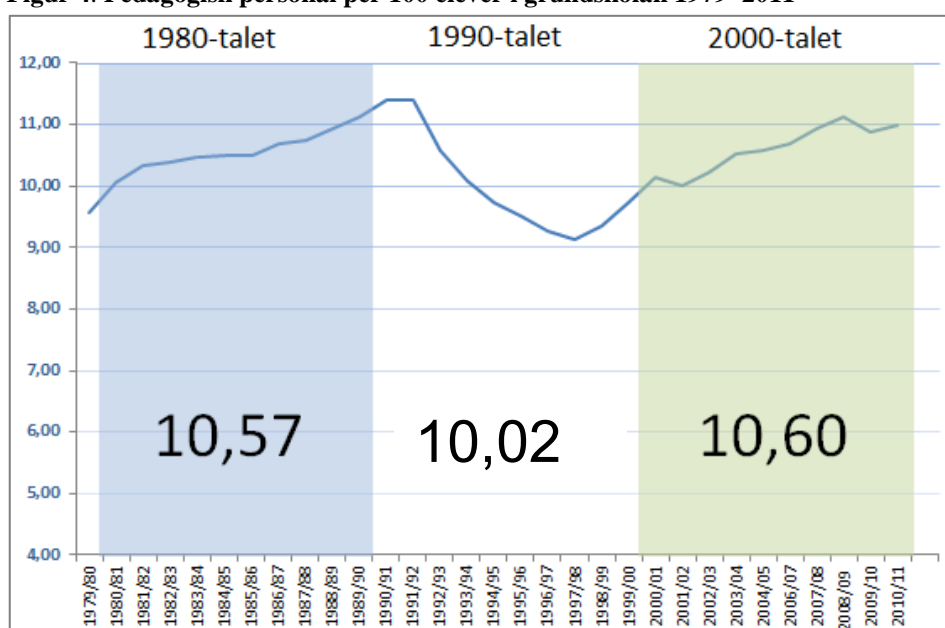
¹² Skolverket (2012). "PIRLS 2011. Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv. Fortsatt nedåtgående resultat.", Rapport 381 "

¹³ SKL (2010). "Bra måste bli bättre"

2000 sjönk lärartätheten i grundskolan från omkring 9,1 till 7,6 lärare per 100 elever. Under 2000-talet ökade lärartätheten igen för att år 2011 uppgå till 8,3 lärare per 100 elever.¹⁴

För att kunna se trenden längre tillbaka i tiden kan data om pedagogisk personal per 100 elever användas. I dessa siffror ingår både tjänstgörande och tjänstlediga lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare. Om man antar att andelen tjänstlediga är ungefär lika hög mellan åren, kan man se att siffrorna för 2000-talet ligger på samma nivå som på 80-talet.¹⁵

Figur 4. Pedagogisk personal per 100 elever i grundskolan 1979–2011

Källa: Statistisk årsbok 1979- 2001 och Utbildningsstatistisk årsbok 2002-2011. Som pedagogisk personal räknas tjänstgörande och tjänstlediga lärare, skolledare, samt studie- och yrkesvägledare.

¹⁴ Statskontoret (2013)

¹⁵ Observera att siffrorna inte är omräknade till heltidstjänster, detta för att kunna möjliggöra jämförelser längre tillbaka i tiden.

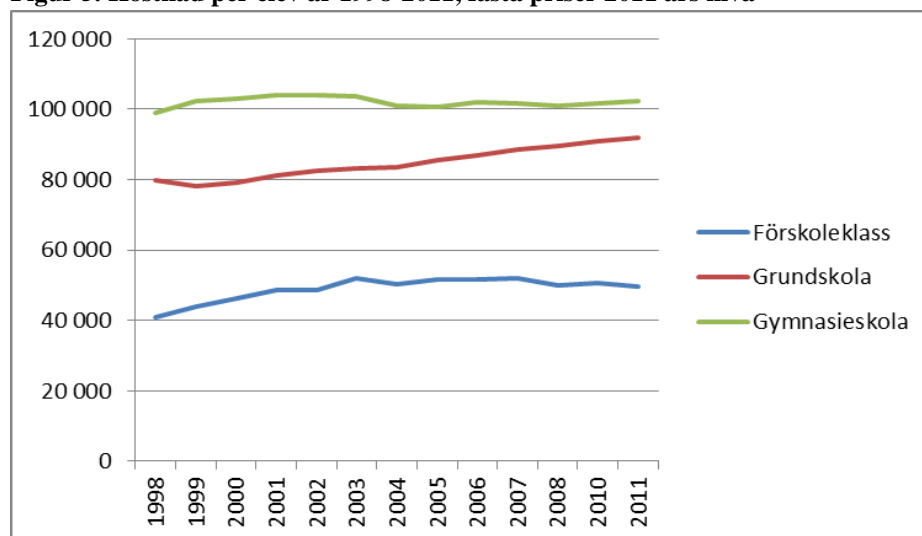
Myt 2: Skolan får allt mindre pengar

Det brukar påstås att kommunerna alltid sparar på skolan. Hur det såg ut innan kommunerna år 1991 tog över hela det finansiella ansvaret för skolan vet vi inte – det finns inte tillgängliga data. Vad vi vet är att staten då inte tog hela det finansieringsansvar som man uttryckligen hade åtagit sig. Exempelvis höjde staten på 1980-talet lärarnas löner mer än man kompenserade kommunerna för. Kommunerna behövde då skjuta till nya medel för att täcka kostnader för sådant som regering och riksdag beslutat.

Staten står även idag för en del av skolans kostnader, till exempel genom stöd till fortbildning och utvecklingsinsatser. År 2011 uppgick dessa kostnader till cirka 2 miljarder kronor. Utöver detta ger staten stöd till vuxenutbildning och maxtaxa i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet med 3 miljarder vardera. De kommunala kostnaderna för grundskolan är cirka 80 miljarder, för gymnasieskolan cirka 38 miljarder och för förskola och fritidshem cirka 70 miljarder. Totalt satsar Sverige 6,3 procent av BNP på skolan, jämfört med OECD-genomsnittet på 5,7 procent.

Staten lade över finansieringsansvaret på kommunerna vid det tillfälle då skolans kostnader var ”all time low” på grund av tidigare neddragningar. Den kompensation kommunerna fick för att överta finansieringen av skolan, var därmed låg. Det är därför naturligt att skolans kostnader ökat och fortsätter att öka. Nedan redovisas kostnaderna åren 1998 – 2011 per skolform. Kostnaden anges per elev för att bortse från demografiska förändringar som speglas i en totalsumma. Vi ser att kostnaderna per elev har ökat för samtliga verksamheter utom för gymnasieskolan.

Figur 5. Kostnad per elev år 1998-2011, fasta priser 2011 års nivå

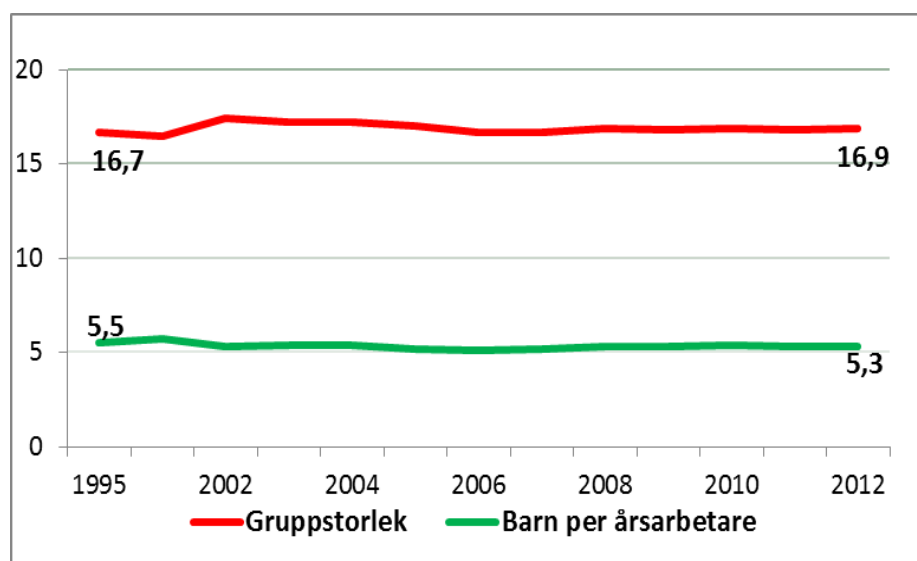
Källa: Egna beräkningar utifrån SCB:s Räkenskapssammandrag för kommuner

Myt 3: Barngrupperna i förskolan har ökat

I media förekommer ofta uppgiften att barngrupperna i förskolan ökar. En lämplig utgångspunkt att jämföra statistiken över tid är 1995 då rätten till förskola utökades till att gälla från ett års ålder. Skolverkets officiella statistik visar att trots att andelen inskrivna barn ökat varje år sedan 1995 – och med totalt 120 000 barn under perioden – har barngrupperna inte ökat. Även personaltätheten som är ett mått på hur många barn det går på varje vuxen i förskolan uppvisar en i stort oförändrad nivå.

Figur 6. Gruppstorlek och personaltäthet inom förskolan

Källa: Skolverket (2013). ”Barn och personal i förskolan hösten 2012”, PM

Idag går närmare 85 procent av alla barn i åldern 1-5 år i förskolan vilket kan jämföras med 1995 då andelen var cirka 60 procent. Ökningen har varit särskilt stor när det gäller de minsta barnen: antalet småbarnsavdelningar (med barn i åldrarna 1-3 år) har nästan fördubblats sedan år 2003 och idag börjar hälften av alla barn i förskolan innan de fyllt två år.

När det gäller småbarnsavdelningarna är grupperna generellt mindre och personaltätheten högre än genomsnittet i förskolan som helhet. Var sjätte småbarnsavdelning består idag av färre än 10 barn medan var åttonde avdelning har fler än 17 barn. I bägge fallen rör det sig om små ökning: såväl de ”små” som de ”stora” grupperna har blivit något vanligare under senare tid.

Förskolans kraftigt ökade popularitet i kombination med ett ökat barnafödande har i vissa kommuner lett till lokal platsbrist. Problemet är vanligast i storstäderna där det är svårt att med kort varsel hitta centralt belägen tomtmark som lever upp till statens och kommunens krav. Det leder ibland till köer och att barngrupperna varierar i storlek.

Myt 4: Satsningar på modern teknik i skolan ger inga förbättrade resultat

Det är omöjligt att tänka sig en vardag utan internet och digitala resurser. Men det går fortfarande att hitta skolor där den moderna tekniken inte gjort större avtryck, trots att man kan argumentera för att den är en förutsättning för att skolan ska kunna nå läroplanens mål. Ett skäl är att det finns rent tekniska och praktiska problem. Ett annat är att beslutsfattare och skolans personal inte är säkra på att det förbättrar resultaten. Att köpa in hårdvara är det enklaste att lösa. Svårare är hur skolan ska ta fram moderna, smarta arbetssätt och utveckla elevernas lärande genom rätt användning av modern teknik.

Det har hittills varit svårt att se om de satsningar som har gjorts har förbättrat resultaten. Det beror bland annat på att de digitala verktygen i skolan är relativt nya och att förändringar ibland inte har följts upp i tillräcklig utsträckning¹⁶. Men vi vet allt mer, bland annat genom Unos Uno, ett forskningsprojekt som följt introduktionen av en dator per elev i flera kommuner. Idag vet vi att både lärare och elever känner ökad motivation och intresse för skolarbetet och att eleverna blir bättre på mer generella kompetenser när de arbetat en tid med moderna digitala verktyg i lärandet.¹⁷

Forskningen visar att elever betydligt snabbare lär sig läsa och skriva med hjälp av dator och surfplatta och att fler elever klarar målen i läsning och skrivning. Eleverna skriver både mer och längre texter med en högre innehållsmässig kvalitet.¹⁸

För att kunna arbeta med moderna verktyg och arbetssätt måste dessa givetvis finnas tillgängliga för både elever och för lärare/pedagoger. Utbildningsradions och Skolverkets granskning av skolornas användning av IT visar att tillgången till egen dator för lärare har förbättrats. Idag har de flesta gymnasielärare och mer än var fjärde grundskollärare tillgång till egen arbetsdator. Även tillgången till dator eller surfplatta för elever ökar snabbt i skolorna.¹⁹

---

¹⁶ Håkansson, Jan, Sundberg, Daniel (2012)

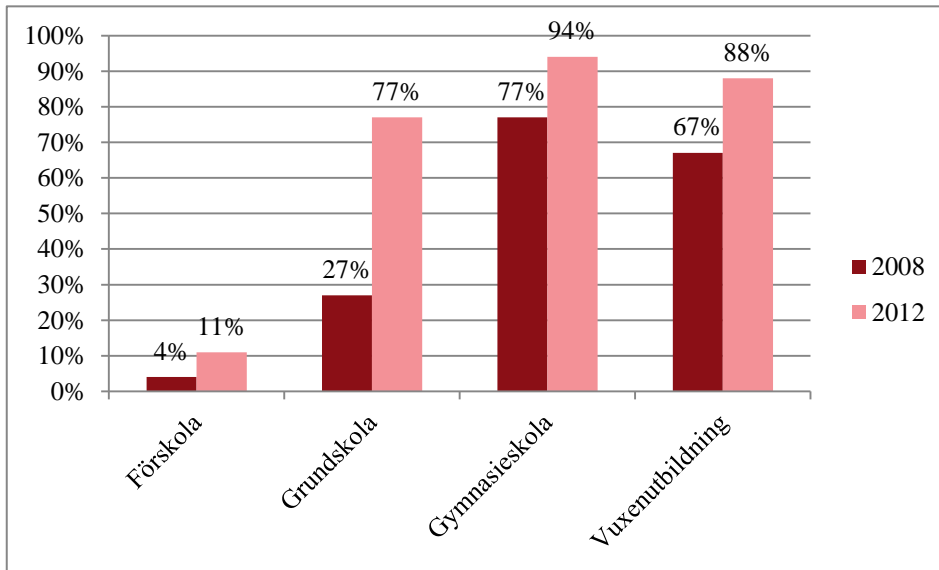
¹⁷ Annika Agélii Genlotta, Åke Grönlund, Computers & Education, Volume 67, September 2013, Pages 98–104

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360131513000857>

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Skolverket (2013). ”IT-användning och IT-kompetens i skolan”

Figur 7. Andelen lärare som har egen personlig dator/surfplatta som arbetsgivaren tillhandahåller

Källa: Skolverket (2013). "IT-användning och IT-kompetens i skolan"

Bilder vi behöver mer kunskap om

Det finns andra frågor i debatten där det allmänna kunskapsläget snarast behöver förbättras. Det finns även frågor som förtjänar större uppmärksamhet och där det finns behov av ökade kunskaper. Här lyfter vi fram tre sådana frågor:

- Får elever det stöd de behöver för att klara skolan?
- Lär sig barn och unga vad de behöver för framtiden?
- Vad påverkar kvaliteten i fritidshemmen?

Får elever rätt stöd?

De senaste årtiondena har ambitionsnivån för att alla barn ska klara skolan höjts. Grundskolans förra läroplan (Lpo 94) och det mål- och kunskapsrelaterade betygssystemet 1994 innebar ett paradigmskifte: Alla barn förväntas lämna grundskolan med minst betyget godkänt (enligt den nya betygsskalan E). Det ställer höga men rimliga krav på skolan.

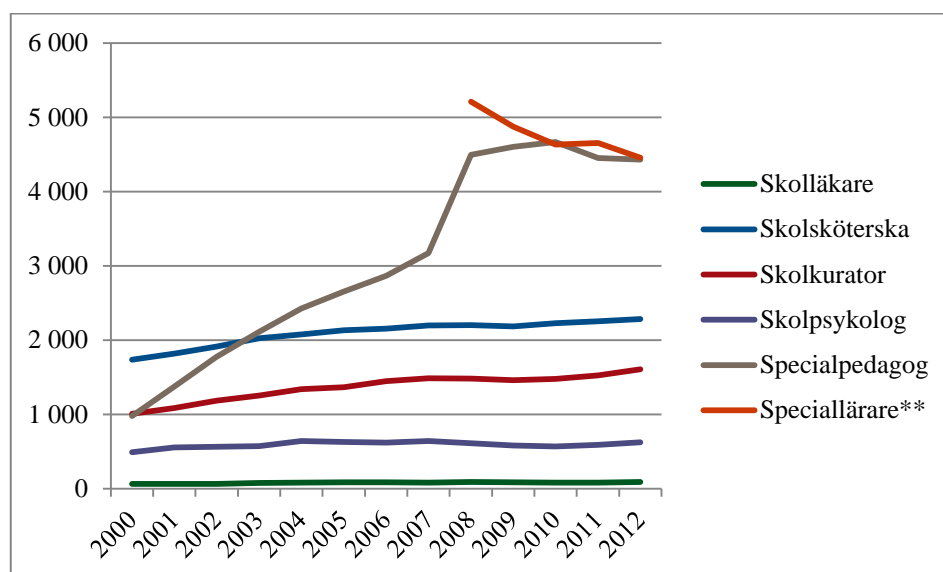
Vi har idag mer kunskap om elever i behov av särskilt stöd än vi hade för bara tio år sedan. De ökade kunskaperna om exempelvis dyslexi och funktionsnedsättningar har bidragit till att allt fler barn får ett väsentligt bättre stöd i skolan än tidigare. Det är dock viktigt att insatserna är individuellt utformade och att stöd inte sätts in rutinmässigt utifrån exempelvis en diagnos.

Berörda yrkesgrupper ska ge underlag för rektors beslut om insatser. En sammanhållen elevhälsa bygger på samverkan mellan olika kompetenser och de yrkesgrupper det ska finnas tillgång till inom elevhälsan. Trots att elevhälsans personal ökat de senaste åren hörs röster från flera av dess företrädare om att antalet psykologer, kuratorer och skolsköterskor behöver öka. Vad är det ett uttryck för?

Förstärkt elevhälsa

Statistiken över elevhälsopersonalen i kommunala grund- och gymnasieskolor visar att antalet anställda inom elevhälsans samtliga yrkesgrupper har ökat sedan år 2000²⁰. Till exempel ökade antalet skolkuratorer med 63 procent och antalet skolpsykologer med 28 procent mellan år 2000 och 2012. Antalet skolsköterskor ökade med 31 procent under motsvarande period.

Figur 8. Personalstatistik elevhälsa*

* I tabellens uppgifter ingår inte köp av tjänster, exempelvis läkartjänster och psykologtjänster. Många kommuner köper in dessa tjänster, och det syns inte i diagrammet.

Från och med 2008 definieras yrken med nytt klassificeringssystem, AID (Arbetsidentifikation). Jämförelse med tidigare år måste därför göras med försiktighet.

**Speciallärarna redovisas först från och med 2008

Källa: SKL:s statistik: Personal inom elevhälsan i kommunala grund- och gymnasieskolor inklusive särskola, 2000-2012, årsarbetare (månads- och timavlönade)

I relation till elevkullarna är ökningen av elevhälsopersonalen i själva verket ännu större. De senaste tolv åren har antalet elever i kommunernas grundskolor minskat med 23 procent och i de kommunala gymnasieskolorna med nio procent.

²⁰ SKL:s statistik: Personal inom elevhälsan i kommunala grund- och gymnasieskolor inklusive särskola, 2000-2012, årsarbetare (månads- och timavlönade)

Får elever det stöd de behöver?

Samtidigt som elevhälsans personal har ökat och vi vet mer om barn och deras behov, så har skolan allt tydligare ambitioner att alla elever ska ges möjlighet att nå sin fulla potential och att ingen ska hamna i ett utanförskap på grund av sämre förutsättningar. Det betyder att det fortfarande finns allt för många elever som inte får det stöd som de behöver för att klara kunskapskraven. Det är bekymmersamt och det finns flera områden som vi behöver mer kunskap om.

- Vad är det för slags stöd som ger bäst effekter för olika elever med varierande behov?
- Hur följer man upp det stöd som sätts in för att se vad som ger resultat?
- Hur stärker vi samverkan mellan samhällets instanser så att vi gemensamt kan ge det bästa stödet för varje individs utveckling?

Lär sig barn och unga vad de behöver för framtiden?

Under lång tid har diskussioner och analyser om elevernas resultat och resultatutveckling i hög grad handlat om läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Diskussionen är likartad i Sverige och i andra länder som deltar i de olika internationella undersökningarna. Kritik har ibland riktats mot att denna fokusering är för snäv och inte fångar in hela skolans uppdrag.²¹

Samtidigt har det under 2000-talet inom EU- och OECD pågått en diskussion om vad varje medborgare behöver för att klara sig väl och vad samhället i ett längre perspektiv antas behöva för kompetenser och förhållningssätt för att utvecklas hållbart²².

Bakgrunden är den globalisering och teknikutveckling som snabbt förändrar vårt samhälle och arbetsliv. Skolans undervisning måste spegla dessa förändringar och möta de nya krav som kommer att ställas på våra ungdomar.

Viktiga kompetenser som det handlar om är analysförmåga, problemlösning, kommunikativa färdigheter och samarbetsförmåga. Här spelar inte bara kunskaper och förmågor in utan i hög grad sådant som motivation, beteende och attityder.

Svenska elever har goda medborgarkunskaper

Det saknas idag till stor del kunskap om hur väl skolan lyckas rusta eleverna med dessa kompetenser. Det finns några få undersökningar som har detta fokus. Vi vet från en internationell studie att svenska 14-åringar har goda medborgarkunskaper jämfört med andra länder och ligger över både det internationella och europeiska genomsnittet.²³

Som en del av PISA-undersökningen år 2009 undersöktes hur 15-åringar läser och navigerar på dator. Denna studie har inte gjorts tidigare. Här visar det sig att svenska elever ligger bättre till än OECD-snittet. PISA planerar att i framtiden förändra sina tester för att bättre kunna spegla dessa kompetenser.

---

²¹ Läs mer i Skolverkets rapport, Betydelsen av icke-kognitiva förmågor, 2013

²² EU har tagit fram åtta nyckelkompetenser och OECD konstaterade hösten 2010 att ”nu behövs fokus på nya kompetenser och hur dessa ska komma alla till del.”

²³ Skolverket (2010). ”Morgondagens medborgare - ICCS 2009: svenska 14-åringars värderingar, kunskaper och deltagande i internationell belysning”

Samtidigt är det inte helt enkelt att veta hur samhället ska följa upp hur skolan till exempel stimulerar barns kreativitet och förmåga att gå från ord till handling. Intressanta frågor att belysa är bland andra:

- Vet vi idag vilka kompetenser som behövs för framtiden?
- Hur kan vi bäst träna dessa kompetenser?
- Hur kan vi följa upp att eleverna faktiskt tillägnat sig dem?

Vad är kvalitet i fritidshemmen?

Fritidshemmen syfte är som för förskolan delat; att stödja barnets lärande och att ge barnet omsorg så att föräldrarna kan arbeta eller studera. En fritidsverksamhet med god kvalitet möjliggör dessutom ytterligare kompensatoriskt stöd till barn med sådana behov.

Idag deltar de flesta barn i de första skolåren i fritids, vilket än tydligare understryker vikten av en verksamhet med hög kvalitet. Fritidshemmens verksamhet behöver uppmärksammas och göras mer synlig i större utsträckning än idag.

Organisatoriska förutsättningar

Fritidshemmen är ett område där kommunerna redovisar personalen på olika sätt och där ändringar i både definitioner och verksamhetens organisation försvårar jämförelser över tid. Statistiken är därmed i vissa fall svår att tyda och ska tolkas med försiktighet.

Skolverkets statistik²⁴ visar dock att barngrupperna på fritids har ökat under en lång rad av år. På senare år har situationen på flera håll blivit problematisk med allt fler barn i fritids, en allt lägre personaltäthet och en alltför låg andel av medarbetarna med pedagogisk högskoleutbildning. På andra håll ser det bättre ut. Hur bilden ser ut på nationell nivå är inte klart. Här behövs mer tillförlitlig data.

Sedan år 1999 har kostnaderna för fritidshem minskat samtidigt som antal inskrivna barn blivit fler. Detta kan hänga ihop med att andelen anställda med pedagogisk högskoleutbildning har minskat. Barngrupperna har blivit större medan ökningen av elever per anställd eller årsarbetare inte ökat i motsvarande grad.

Vad som är den optimala storleken på en grupp, på personaltäthet och på personalgruppens sammansättning är liksom för övriga verksamheter beroende på de lokala förutsättningarna, vilka barn som deltar i verksamheten, vilken personal det finns, hur lokalerna ser ut med mera. Det är därför angeläget att vi framöver samlar in och sammanställer statistiken på ett enhetligt sätt som ger bäst underlag för beslut.

Vad är hög kvalitet i fritidshemmen?

Idag finns ingen tydlig definition om vad fritidshemsverksamhet av hög kvalitet innebär. Eftersom statistiken dessutom är bristfällig vet vi inte tillräckligt om det som går att mäta.

För att kunna fatta kloka beslut som främjar bra verksamhet behövs mer kunskap om fritidshemmen. Det behövs mer forskning och en bättre spridning av goda arbetssätt och medarbetarnas erfarenheter.

---

²⁴ Skolverket (2013), ”PM Elever och personal i fritidshem hösten 2012”

Från 80 till 100 – Så vill SKL förbättra resultaten i skolan

Alla elever ska lyckas. Alla skolor ska vara bra skolor. Det är utgångspunkten för SKL:s skolsatsning Från 80 till 100.

I dag lämnar knappt 80 procent av eleverna grundskolan med godkänt i alla ämnen. Att nå hundra procent på bara några år kan upplevas som en alltför stor utmaning. Men om skolor och kommuner till exempel skulle klara två procent fler elever per år ger det snabbt tydliga resultat.

På en skola med 100 elever som går ut nian, betyder det två elever till med godkänt i alla ämnen det första året. Och så vidare. Stor skillnad för eleverna och rätt snart stor skillnad för Sverige.

Under de senaste åren har SKL blivit en kraftfull aktör i utvecklingen av skolan. Vi tar fram jämförelser och rapporter som hjälper kommunerna att förbättra sig. Och hälften av landets kommuner deltar i utvecklingsprojekt som vi driver, som att stärka skolans ledning, förbättra resultaten i matematik, minska avhoppet från gymnasieskolan samt att utveckla arbetssätt för lärare och skolläring.

Centrala punkter för framgång

Många delar är viktiga för att vi ska lyckas förbättra resultaten i skolan. Den här skriften lyfter upp vikten av samsyn. En bra grund för samsyn är att utgå från forskning. Det finns flera exempel som visar att det är möjligt att förbättra elevernas resultat, öka lärarnas trivsel och allmänhetens förtroende för skolan på relativt kort tid.

De som lyckats betonar vikten av att alla drar åt samma håll, att hålla fast vid prioriteringar och mål över tid och att tala väl om skolan. Att uppmärksamma bra verksamhet stärker förtroendet för skolan. Några centrala punkter är:

- *Lär av de goda exemplen!* Tusentals lärare och skolledare gör ett fantastiskt arbete varje dag. Tala väl om skolan!
- *Lämna diskussionen om skolans huvudmannaskap.* Det går att nå bra resultat med olika system. Ge skolan arbetsro – inte fler stora reformer.
- *Förtroende och öppenhet är centralt.* Det behövs ökad tillit mellan profession, huvudmän och stat.
- *Bra ledarskap är avgörande.* Rektor har en central roll för arbetsklimatet och att uppmuntra lärare att lära av varandra.
- *Duktiga lärare lyfter resultaten.* Skickliga lärare ska ha en bra lön och möjligheter att göra karriär. För närvarande pågår ett partsgemensamt arbete för kartlägga lärarnas arbetssituation och arbetstid.
- *Lyft in forskningen i undervisningen.* Arbetet i klassrummet och skolutveckling ska bygga på forskning och beprövad erfarenhet.
- *Använd resurserna rätt.* Kommunerna lägger cirka 40 procent av sin budget på skola och förskola. Vi är i EU:s toppskikt vad gäller resurser och lärartäthet.
- *Se och utnyttja IT:s möjligheter.* Ska alla elever dra nytta av IT behövs kompetensutveckling och ökat samarbete mellan kommunerna.

Referenser

Annika Agéll Genlotta, Grönlund Åke (2013). *Computers & Education*, Volume 67, September 2013, Pages 98–104

Böhlmark, Anders, Holmlund Helena (2011). ”20 år med förändringar i skolan: Vad har hänt med likvärdigheten?”, SNS

Håkansson, Jan, Sundberg, Daniel (2012). ”Utmärkt undervisning – framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning”, *Natur & Kultur*

IFAU (2012). ”Långsiktiga effekter av mindre klasser”, rapport 2012:5

OECD, PISA 2000 – 2009

SCB:s Räkenskapssammandrag för kommuner

SCB, Statistisk årsbok 1979- 2001

SCB, Utbildningsstatistisk årsbok 2002-2011

Skolverket (2013). ”PM Elever och personal i fritidshem hösten 2012”

Skolverket (2013). ”Barn och personal i förskolan hösten 2012”, PM

Skolverket (2013). ”Betydelsen av icke-kognitiva förmågor”

Skolverket (2013). ”IT-användning och IT-kompetens i skolan”

Skolverket (2012). ”Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid”, Rapport 374

Skolverket (2012). ”PIRLS 2011. Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv. Fortsatt nedåtgående resultat.”, Rapport 381

Skolverket (2012). ”TIMSS 2011: Svenska grundskoleelevers kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv”, Rapport 380

Skolverket (2010). ”Morgondagens medborgare - ICCS 2009: svenska 14-åringars värderingar, kunskaper och deltagande i internationell belysning”

Statskontoret (2013). ”Resurserna i skolan”, Rapport 2013:10

Sveriges Kommuner och Landsting (2012), ”Jobb som gör skillnad – vad tycker ungdomar om välfärdens yrken”

Sveriges Kommuner och Landsting (2010). ”Bra måste bli bättre”

Sveriges Kommuner och Landsting, Personal inom elevhälsan i kommunala grund- och gymnasieskolor inklusive särskola, 2000-2012

Myter om skolan hindrar utveckling

Dagens debatt om skolan innehåller både sanningar, tyckanden och rena myter. Hur ser verkligheten egentligen ut? Och vad kan vi enas om?

Med rapporten *Myter om skolan hindrar utveckling* vill SKL bidra till en diskussion för ökad samsyn om skolan.

Upplysningar om innehållet
Daniel Berr, daniel.berr@skl.se
Helena Bjelvenius, helena.bjelvenius@skl.se,
Bodil Båvner, bodil.bavner@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2013
ISBN/Beställningsnummer: 978-91-7164-961-4

Beställ eller ladda ner på webbutik.skl.se. ISBN/Beställningsnummer: 978-91-7164-961-4